

методы и формы обучения в туристическом бизнесе, туристическая индустрия Украины.

Natalya Martynova

Development of informal adult education in tourism industry of Ukraine

Summary. In the article the author discusses problem becoming and development of informal tourism education is examined in Ukraine. The analysis of methods and forms is conducted teaching which are used in practice of tourism business. The necessity of application of principles of education of adults is marked in the process of forming of the system of informal adult education in domestic tourism industry.

Key words: informal adult education, methods and teaching forms is in tourism business, tourism industry of Ukraine.

УДК 374.7(485)

Олена Огієнко,
м. Київ

ШВЕДСЬКИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ГУРТКІВ ДЛЯ ДОРОСЛИХ

В умовах глобалізації освіта дорослих набуває особливої актуальності, надаючи можливість дорослій людині не тільки підвищувати свою професійну кваліфікацію, роблячи її конкурентоспроможною на ринку праці, а й сприяє її самореалізації, розвитку соціальних компетенцій.

Про значимість освіти дорослих у сучасному світі свідчить створення багатьох міжнародних та національних центрів з проблем освіти дорослих, зокрема Міжнародна Рада освіти дорослих (ІСАЕ), Європейська Асоціація освіти дорослих (ЕАЕА), Німецька Асоціація (DVV), Швейцарська організація освіти дорослих, Національна організація освіти дорослих Англії та Уельсу, Фінська Асоціація освіти дорослих (FAEA), Північна Народна Академія (NFA), Норвезький Інститут дослідження проблем освіти дорослих та інші.

Важливими складовими сучасної системи освіти дорослих

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

є формальна, неформальна та інформальна освіта. Тільки їх тісний взаємозв'язок може забезпечити реалізацію концепції освіти впродовж життя, яка в сучасному суспільстві є запорукою ефективності розвитку держави та суспільства. Необхідно зазначити, що формальній освіті завжди приділялася належна увага, а потенціал неформальної освіти недооцінювався. Проте, неформальна освіта може стати ключем до компетентності сучасної людини, вирішенням кризи в освіті та суспільстві, пусковим механізмом неперервної освіти дорослої людини – освіти впродовж життя. Тому актуальним стає пошук оптимальних шляхів, форм та методів неформальної освіти дорослих.

Аналіз наукових джерел засвідчує, що проблемам освіти дорослих взагалі та неформальній освіті дорослих, зокрема, присвячені роботи таких науковців, як Д. Антонової, І. Беюл, Л. Ведерникової, С. Вершловського, В. Гаргай, В. Давидової, С. Змейова, Т. Зотової, С. Коваленко, Н. Ничкало, О. Митіної, К. Онушкіної, І. Фокіної, О. Хахубія та ін. Хоча предметом їх досліджень був широкий спектр теоретичних та практичних проблем освіти дорослих, проте питанням форм та методів неформальної освіти дорослих, яка розвивається швидкими темпами у розвинутих країнах світу не приділялася належна уваги. Тому вивчення та узагальнення зарубіжного досвіду, зокрема шведського, який має давні традиції та характерні особливості, буде сприяти більш глибокому осмисленню даної проблеми, прийняттю оптимальних рішень у пошуку шляхів формування ефективної вітчизняної системи неформальної освіти дорослих. Звідси, *метою статті* є визначення та дослідження особливостей організації та функціонування навчальних гуртків для дорослих як унікальної форми неформальної освіти дорослих у Швеції.

Становлення неформальної освіти дорослих у Швеції безпосередньо пов'язано зі змінами, які відбувалися у шведському суспільстві в XIX столітті. Передумовою цих змін став перехід від аграрного суспільства до індустріального, що зумовило необхідність просвіти населення. Саме в цей період у скандинавських країнах набирали силу різні соціальні рухи, такі як селянський рух, споживча кооперація, рух за право голосування, профспілкові та політичні рухи тощо. Дослідження доводить, що особливий вплив на розвиток освіти дорослих мали робітничий рух, рух помірності (антиалкогольні ліги) та незалежний церковний рух („вільні церкви”).

Становлення робітничого руху розпочалося на фоні перебудови сільського господарства з землеробського напрямку на тваринницьке, що призвело до суттєвих змін у структурі економіки, прискорило встановлення капіталістичних відносин у Швеції, поставило нові вимоги до освіченості та професійної компетентності дорослого населення.

Рух тверезості, або помірності, та антиалкогольні ліги з'явилися на тлі соціальних негараздів, які призвели до серйозних зловживань населенням алкоголем. Це заохочувалося роботодавцями: частину зарплатні видавали алкогольними напоями – з метою попередження об'єднання робітників у профспілки. Рух тверезості активно співпрацював з робітничим рухом, акцентуючи свою діяльність на просвітницькій роботі з населенням.

Вільні церкви створювалися під впливом пасторів з Америки та Великої Британії як альтернатива та як протест проти верховенства офіційної лютеранської державної церкви, яка була тісно пов'язана з владою майже до 2000 року. Виник незалежний церковний рух, який передбачав більш активну позицію релігійної віри та дотримання традицій. Його члени були змушені діяти через мережу малих груп, які збиралися в домах членів руху для вивчення Біблії та дискусій. Таке навчання у малих групах, на нашу думку, можна розглядати як прототип навчального гуртка.

Перший навчальний гурток був організовано у 1902 році Оскаром Олсоном – активістом робітничого руху та руху помірності. Відтоді навчальний гурток став провідною формою просвіти для учасників різних рухів.

Спочатку профспілки, товариства та різні рухи самостійно організовували навчальні гуртки. Першою спеціальною освітньою організацією стала Робоча Освітня Асоціація, яка розпочала свою роботу у 1912 році. Сьогодні в Швеції нараховується 11 освітніх асоціацій, які опікуються організацією та проведенням навчальних гуртків: Робоча освітня асоціація, Освітня асоціація дорослих Шведського Товариства Фермерів, Центристської та Ліберальної партій, Громадянська освітня асоціація дорослих, Освітня асоціація професійних службовців, Асоціація сприяння навчання, Народний університет, Освітня асоціація дорослих Шведської спортивної конфедерації, освітня асоціація руху за тверезість, Шведська Християнська освітня асоціація, Освітня асоціація неконформістських церков Швеції, Освітня асоціація дорослих

Зауважимо, що хоча навчальні гуртки функціонували в багатьох країнах світу, проте найбільший розвиток вони отримали у скандинавських країнах, які розглядали їх не тільки як форму навчання дорослих, а й як форму розвитку демократії. „Народна просвіта – це наша гордість... Шведія – це здебільшого демократія навчальних гуртків... Будемо постійно вчитися – будемо завжди попереду!” – такий висновок зробив у 60-ті роки ХХ століття прем'єр-міністр Ульфе Пальме, підкреслюючи значення та тісний зв'язок між методом навчальних гуртків та навчальним гуртком як механізмом для демократії [1].

Аналіз наукової літератури засвідчує, що теоретико-методологічну основу функціонування навчальних гуртків складають ідеї Н.Ф.С. Грундтвіга (1783-1872), який наголошував, що „просвіта є двозначним словом... У просвіті – голова Януса. Коли починаєш думати про слова „просвіта”, то легко приходиш до висновку, що воно має багато визначень. Скільки голів, стільки розумів! Звідси, кожна людина – свій світ!...Коли я кажу про просвіту народу, я маю на увазі, що ... це їх особиста просвіта, що в останній інстанції – це самопросвіта та розуміння себе” [8, с. 91]. Просвіта асоціюється Н.Ф.С. Грундтвігом з „пробудженням життя”, „поширенням світла”, „впливом на душу”. Вчений вважає, що дати визначення просвіті дуже важко, оскільки існує стільки видів просвіти, скільки є людей: „Кожна людина – це своє особисте світло!” [2, с. 143]. Цю думку розвиває Оскар Олсон, коли зазначає, що „емансипація робочого класу повинна бути завданням самих робочих”, а його вислів „Для людей, самими людьми” [7, с. 12] стали політичним лозунгом розвитку навчальних гуртків та взагалі системи освіти дорослих у Скандинавії впродовж багатьох років.

За Оскаром Олсоном навчальний гурток - це коло друзів, які збираються разом для того, щоб обговорили загальні проблеми чи цікаві питання, сутнісними характеристиками якого є: навчання здійснюється у маленьких групах, частіше вдома; вчитель не є обов'язковою складовою навчання. Лідер є організатором навчання та може не мати теоретичних знань; навчання у гуртках доповнюється відвідуванням лекцій та зустрічей; учасники гуртка не мають теоретичної підготовки, але мають значний практичний досвід; учасники гуртку навчаються обговорювати, сперечатися, піклуватися про інших, приймати поразку, поділяти

відповідальність тощо; у членів гуртка існує почуття спільності та приналежності; знання, яке отримується, тісно пов'язано з повсякденним життям учасників; хід заняття зумовлюється потребами учасників; основними методами є бесіда та дискусія [6, с. 8-9].

Основою функціонування навчального гуртка є вроджене бажання людини пізнавати світ та навчатися, не задля отримання грошей чи посади, а задля вдосконалення своїх знань та досвіду, саморозвитку та самореалізації, що стає нагородою само по собі.

Аналіз підходів до організації роботи навчальних гуртків вказує на відмінність їх від традиційних методів навчання, де наявність вчителя є обов'язковою, а його діяльність є визначальною. Зазначимо, що відмінність навчального гуртка відображається й у термінології: члени гуртка чи учасники, а не учні чи студенти; лідери гуртка, а не вчителі; гуртки чи зустрічі, а не заняття чи уроки. Все це підкреслює відмінність від традиційного навчання, свободу вибору та рівність всіх учасників. Проте можна виділити три види участі у навчальному гуртку: лідер, координатор та учасник. Координатор відбирає матеріал для читання та організовує зустрічі. Лідер (іноді також координатор) веде обговорення та дискусії, заохочуючи рівну та активну участь всіх учасників. За Г. Блідом, лідер гуртка виконує дві важливі функції: організаційну та соціально-емоційну. Організаційна функція реалізується через підготовку плану дослідження, визначення фінансових витрат, складання списку учасників, розкладу занять, методичних матеріалів тощо. Соціально-емоційна функція спрямована на забезпечення позитивного психологічного настрою, об'єднання учасників гуртка, заохочення до активності та ініціативності [6, с. 46].

Навчальний гурток – це група рівних учасників, де лідер відіграє роль „першого серед рівних”, а лідером може бути кожен. Лідера не можна розглядати як вчителя, лідер – це провідник до певного знання, яке набувається через включення в активну діяльність та діалог усіх учасників гуртка. Звідси, педагогічна ідея навчального гуртка базується на „навчанні в процесі через розподіл, коли досвід кожного з учасників є важливим” [5, с. 26].

Цікавими виявилися дослідження Х. Братсет стосовно роботи гуртків. Так, вивчивши роботу 51 гуртка вчений приходиться до висновку, що їх зміст відрізняється різноманітністю, а ранжування за ступенем мотивації дорослих людей до участі в

роботі гуртка має такий вигляд: на першому місці стоїть інтерес до предмету, на другому – потреба в спілкуванні, а на третьому – потреба для роботи [7, с. 39].

Ефективність роботи навчального гуртка залежить від дотримання педагогічних принципів, які були визначені послідовником Оскара Олсона, Л. Олівером [10, с. 112], і яких дотримуються дотепер:

- рівність та демократія серед учасників гуртка, відсутність традиційної ієрархії: викладач-учень, спільна діяльність лідерів та учасників: є керівник чи лідер гуртка, на якому лежить відповідальність, але практично всі обов'язки розподіляються між усіма учасниками гуртка;

- неформальна і доброзичлива атмосфера;
- використання діалогу та бесіди замість лекцій, сторонніх експертів чи формальних презентацій;

- розкриття потенційних можливостей учасників, заохочення їх до дій щодо впливу на життя суспільства та відчуття на собі впливу суспільства;

- мета діяльності в гуртку визначається учасниками гуртка, які несуть відповідальність за її досягнення;

- навчання організовано та сплановано з самого початку, теми зустрічей визначаються та погоджуються заздалегідь;

- співпраця та взаємодопомога: учасники працюють разом задля досягнення спільної мети;

- навчання та свобода: участь у визначенні напрямків діяльності гуртка, у відповідності до особистих потреб та бажань. Навчання дуже різноманітне, але не передбачає виключно набуття знань, важливішим є спілкування між учасниками;

- участь кожного в бесідах та дискусіях, запобігання нав'язування будь-якої думки, підкреслення важливості подальшого навчання учасників щодо задоволення своїх інтересів;

- активність членів гуртка, без якої гуртка не існує. Як зазначав Г. Блід „активність учасників є наріжним каменем, який лежить в основі не тільки навчального гуртка, але й демократії в цілому... Люди краще навчаються тоді, коли вони активні” [6, с. 28];

- оптимальна кількість учасників гуртка 7-12 чоловік. Якщо група мала, то важко підтримувати бесіду чи дискусію, якщо велика – складніше всім проявляти активність та бути почутими.

Здебільшого проводиться 8-10 зустрічей, які проходять регулярно один раз на тиждень, чи на два тижня, в залежності від бажання групи. Тривалість зустрічей також визначається учасниками гуртка, але зазвичай складає півтори – три години.

Автономність і самоуправління в навчальних гуртках поширюється на формування їх цілей та змісту навчання. Цілі визначаються учасниками гуртка і вони ж несуть відповідальність за досягнення цих цілей. Суттєвою відмінністю навчальних гуртків, на думку С. Ларсона є те, що змістом навчання стають звичайні події, що турбують звичайних людей [9, с. 152]. Водночас існують і загальні цілі, які змінюються відповідно до потреб суспільства. Якщо раніше основна мета навчальних гуртків була в поширенні інформації, то зараз, в інформаційному суспільстві, провідною метою стає розвиток демократичних цінностей та досягнення соціальних змін.

Демократичність та гуманістичність, діалог та участь слугують основними критеріями при визначенні форм організації пізнавальної діяльності тих, хто є учасником гуртка, тому найбільш типовими є: індивідуальні роздуми, коли учасникам дається певний час (3-7 хвилин) для того, щоб обміркувати певне питання, а потім ознайомити з ним інших; „бджолиний рій” - група розбивається на пари, в яких упродовж кількох хвилин обговорюється проблема. Звичайно, в кімнаті досить шумно, що нагадує гудіння бджіл, звідси й назва методу. Потім кожна пара представляє результати свого активного спілкування, а лідер все записує на великому аркуші паперу чи дошці; групова робота, яка передбачає сумісну діяльність невеликих груп з 3-5 чоловік, з наступним представленням своїх результатів всій групі для обговорення [4-7].

При виборі методів лідеру необхідно враховувати особливості групи: склад, досвід учасників, готовність їх до навчальної діяльності. Особливо важливим є розуміння того, що кожен учасник може мати свій темп та стиль навчання. Звідси, саме від лідера гуртка здебільшого залежить його результативність.

Сьогодні кількість керівників навчальних гуртків невпинно зростає. Більшість з них керує одним гуртком та працюють як волонтери, але з 120 тис. керівників – 3 тис. працюють на повній ставці та отримують платню [1].

Важливим імпульсом до розвитку навчальних гуртків стала

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи

введена у 1947 році державна підтримка їх діяльності, а також надана можливість включати у цільові групи громадян, які не були членами суспільних організацій. На сьогодні держава фінансує 75% витрат на здійснення неформальної освіти у країні, а 25% сплачують учасники гуртків. Проте, у 1991 році була введена нова система державних грантів, яка надавала більшу свободу учасникам неформальної освіти, але погіршилося її фінансування як на державному, так й на муніципальному рівнях.

У сучасній системі неформальної освіти дорослих навчальні гуртки займають гідне місце, складаючи суттєву частину шведського суспільного життя та культури. Практично кожен дорослий хоча б один раз брав участь у роботі гуртка, проте більшість це робили неодноразово. Якщо кількість учасників навчальних гуртків у Швеції у 1922 році складала 44 тис., у 1946/47 – 200 тис., у 1969/70 – 1 500 тис., у 1997 – 2 400 тис. людей, то у 2003 році у Швеції нараховувалося 320356 гуртків, які охоплювали 2661 935 учасників.

Якщо на початку ХХ століття можна було говорити про існування трьох видів навчальних гуртків: читацькі навчальні гуртки, бібліотеки з видаванням книжок додому і навчальні курси, то на сучасному етапі навчальний гурток має значно більше форм, наприклад, кореспондентські, інтегровані, заочні, мультимедійні гуртки та інші гуртки, в яких учасники спілкуються за допомогою Інтернету.

Значно розширилася сфера діяльності гуртків: більше уваги приділяється культурній діяльності та культурній спадщині. Сьогодні мистецтво, музика та драма займають у гуртках 48% навчального часу, 18% - суспільні науки, 8% - іноземні мови, 26% - інші предмети.

Незважаючи на сторічний термін використання навчальних гуртків в освіті дорослих Швеції, він не тільки не втратив своєї актуальності та значущості, а навпаки, обговорюються його можливості як форми навчання, перевагою якої є гнучкість, рівність учасників, можливість спонтанної організації, цінність знань, що базуються на досвіді.

Таким чином, проведене дослідження дозволило зробити такі висновки:

- неформальна освіта є важливою складовою неперервної освіти дорослих, яка має великі потенційні можливості щодо розвитку суспільства, держави, особистості. Неформальній освіті

дорослих у скандинавському контексті властиві такі риси: демократичність як основа взаємовідносин та організації; народність, яка базується на вивченні народних традицій, історії, звичаїв; гармонійність, яка проявляється в єдності, універсальності просвітительської ідеології, що є основою неформальної освіти; різноаспектність та комплексність – охоплення різних сфер: освіти, культури, релігії, політики, мистецтва тощо; гуманність, яка базується на пріоритеті гуманістичних ідеалів; „кордоцентричність” як просвітительська ідея морального вдосконалення, що веде до гармонізації суспільних відносин, слугуючи основою громадянського суспільства;

- неформальна освіта Швеції зародилася та розвивалася як результат суспільного розвитку, спираючись на громадський рух, а завдяки підтримці держави та суспільства сучасна неформальна освіта дорослих являє собою розгорнуту, широко представлену та добре організовану систему;

- навчальний гурток можна розглядати як певну педагогічну модель освіти дорослих, яка містить широкі потенційні можливості для неперервної освіти;

- навчальний гурток є найпоширенішою формою неформальної освіти в Швеції, яка довела свою ефективність як у розвитку громадянської позиції, підвищення активності громадян у житті суспільства, так й у задоволенні пізнавальних інтересів та реалізації творчих здібностей дорослої людини;

- теоретико-методологічними засадами функціонування навчальних гуртків є філософська концепція Н.Ф.С. Грундтвіга (1783–1872), а пусковим механізмом – його ідея про пізнання на основі збалансованого та рівноправного діалогу (*vekselvirkning*), який базується на взаємоповазі, взаєморозумінні, взаємосприйнятті, вільній та природній взаємодії, де свобода – основна умова взаємодії;

- важливими складовими навчального гуртка, які тісно пов'язані між собою та взаємозумовлені, є: а) учасники гуртка, їх досвід, знання та уміння, б) лідер, що добре знається по даній темі, в) навчальний матеріал; діяльність гуртка базується на інтересах, потребах та цілях учасників; результативність навчального гуртка залежить від активності учасників, їх готовності внести свій внесок у роботу групи, а також від умінь працювати разом;

- шведський досвід розбудови неформальної освіти дорослих, організація навчальних гуртків може бути використаний

при реформуванні системи освіти дорослих в Україні.

Проведене дослідження не вичерпує зазначену проблему. Особливо перспективним може бути вивчення та аналіз застосування шведського досвіду стосовно організації навчальних гуртків у різних зарубіжних країнах, а також дослідження ефективності підходів та методів організації пізнавальної діяльності учасників навчальних гуртків.

Література

1. Энгберг П. Шведская демократия: учебные кружки и народные высшие школы. – [Електроний ресурс] / П. Энгберг; пер. с англ. Л. Куц. – М.: 1998. – Режим доступу: http://www.sweden4rus.ru/lib/obs_ekon/text/shved_demokratija.asp. – Загол. з екрану. – Мова рос.
2. Ahonen S. Nordic Lights: Education for Nation and Civic Society in the Nordic Countries, 1850-2000 / Sirkka Ahonen, Jukka Rantala, eds. – Helsinki: Finnish Literature Society, 2001. – 244 p.
3. Andersson E. The study associations in Sweden and Norway. A comparative investigation / E. Andersson & S. Tøsse / Paper presented at the 34th NERA Congress, 9-11 March, 2006, Örebro, Sweden.
4. Bau-Madsen J. Study Circle: the workshop of democracy / J. Bau-Madsen – København: Folkevirke, 2000. – 160 p.
5. Bjerkaker S. The Study Circle – a method for learning, a tool for democracy / Sturla Bjerkaker. – London: FACE Annual Conference, 2003. – P. 24-31.
6. Blid H. Learn and act with Study Circles / H. Blid – Stockholm: Nykopia Tryck AB, 2000. – 193 p.
7. Brattset H. What are the characteristics of the Study Circle? / H. Brattset – Trondheim: Norwegian Institute of adult education, 1982. – 48 p.
8. Jensen N.L. A Grundtvig Anthology. Selections from the writing of N.F.S. Grundtvig (1783-1872) / N.L. Jensen. – Copenhagen: James Clarke&Co, 1984. – 196 p.
9. Larsson S. Study circles as a democratic utopia: a Swedish Perspective' / Staffan Larsson // In Bron A. (Ed.) Study Circlehemmann, Civil Society, Citizenship and Learning. –Munstic: Lit Verlag, 2001. – Vol. 2: Bochum Studies in International Adult Education. – P. 137-167.
10. Oliver L.P. Study Circles: coming together for personal growth and social change / L.P. Oliver. – Washington: D.C., 1987. – 245 p.

**Шведский опыт организации и функционирования
учебных кружков для взрослых**

Аннотация. В статье анализируются предпосылки появления учебных кружков как формы неформального образования взрослых в Швеции; исследуются особенности их организации и функционирования; определяются потенциальные возможности учебных кружков для реализации непрерывного образования.

Ключевые слова: непрерывное образование, неформальное образование взрослых, учебный кружок, развитие личности взрослого человека

Olena Ogienko

**The Swedish experience of the organising and operating
study circles for adults**

Summary. In the article preconditions of occurrence of study circles as forms of non-formal adult education in Sweden are analyzed; features of their organisation and functioning are investigated; potential possibilities of study circles for realisation of lifelong learning of adults are defined.

Keywords: lifelong learning, non-formal adult education, study circle for adult people, personal development of adult people.

УДК: 371.261

**Тамара Поясок
м. Кременчук**

**ВПРОВАДЖЕННЯ ЕКТС ЯК УМОВА ІНТЕГРАЦІЇ
ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ ДО
ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ**

Одним з найбільш вагомих проявів глобалізації в галузі вищої освіти є формування єдиного освітнього простору, в основі якого знаходиться Болонський процес, який став провідною лінією розвитку вищої освіти в Європі, побудованої на ряді обов'язкових принципів. Самоізоляція України від цього процесу неможлива, тому що це може викликати значне відставання в галузі вищої